

FORMAREA MUNCITORIMII SALARIMATE ÎN INDUSTRIA MINIERĂ ȘI METALURGICĂ DIN TRANSILVANIA ÎNTRE A. 1848—1867*

Formarea muncitorimii salariate în industria minieră și metalurgică din Transilvania și-a avut rădăcinile în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de când putem considera că s-a accentuat procesul dezvoltării relațiilor de producție capitaliste din germenii apăruiți încă în secolul al XVI-lea. Așadar, cele dintii grupuri, mai mult sau mai puțin stabile, de muncitori salariați, acel proletariat pestriț și neorganizat pe care îl putem considera ca premergător clasei muncitoare și care, prin dezvoltarea sa de-a lungul veacurilor, a devenit detașamentul cel mai numeros, una din cele mai energice și frământate categorii ale proletariatului din Transilvania, au apărut în industria minieră și metalurgică.

Dezvoltarea proletariatului minier și metalurgist din Transilvania, după 1848¹, pune următoarele probleme, cele mai importante: cum s-a modificat, față de perioada anterioară, rezerva socială a proletariatului, din ce fel de pături s-au recrutat diferitele categorii ale acestei muncitorimi și cum s-a desfășurat procesul de transformare a ei în proletariat industrial?²

---

* Articolul de față, care reprezintă părți dintr-un capitol al unei lucrări monografice intitulată „Industria minieră și metalurgică din Transilvania între 1848—1867. Formarea și situația muncitorimii miniere și metalurgice”, cuprinde prima parte a studiului. Partea a doua va fi publicată în următorul volum al anuarului.

¹ Date privind problema înainte de 1848, vezi printre altele la: D. Prodan, *Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în secolul XVIII*, în *AIIC*, I—II, 1958—59; Șt. Pascu, *Războiul țărănilor din 1784*, București, 1957; B. Surdu, *Liniiile dezvoltării social-economice a Transilvaniei în secolul al XVIII-lea pînă la răscoala lui Horea*, în *AIIC*, III, 1960; Al. Neamțu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784—1785)*, în *Studii*, 1956, nr. 2—3; Șt. Imreh, *Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1955; Al. Neamțu, *Situația și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX*, în *AIIC*, IV, 1961; D. Prodan, *Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluționar 1848*, în *Studii*, 1950, nr. 3.

² Menționăm că pentru aceste probleme nu dispunem de izvoare istorice directe privind perioada 1848—1867. Putem face doar o încercare ipotetică, de a prezenta izvoarele sociale, proporțiile stratificării interne a muncitorimii miniere și metalurgice. În același timp, întrucît perioada pe care o cuprind cercetările de față îmbrățișează mai puțin de două decenii, ea nu poate constitui o bază sigură pentru răspunsuri definitive la problemele ridicate.

I. Rolul proletariatului agricol în dezvoltarea muncitorimii miniere

Cea mai importantă sursă de forță de muncă pentru industria minieră și metalurgică din Transilvania a rămas și după 1848 țărănimea săracă, cu atât mai mult cu cât, pe de o parte, la noi trăiau și înainte de 1848 în mare număr proletari agricoli constrinși să efectueze muncă salariată, în a căror situație nu au survenit schimbări nici după eliberarea iobagilor, iar pe de alta pentru că în virtutea prevederilor de eliberare a iobagilor din 1848, precum și a dispozițiilor cuprinse în patentele imperiale din 1853 și 1854, țărănimea a pășit în epoca capitalistă cuprinzând o însemnată pătură de oameni lipsiți de pământ sau cu pământ puțin.

Pentru a ne putea forma o imagine cât mai clară despre diferitele pături de muncitori mineri și metalurgiști de proveniență țărănească, împreună cu trăsăturile lor cele mai caracteristice, trebuie să facem o scurtă trecere în revistă a factorilor economici și de altă natură care au avut o influență determinantă asupra atitudinii acestei pături, contribuind la ascensiunea ei pe calea transformării în muncitori industriali sau frînând-o.

Dintre factorii care au influențat transformarea forței de muncă agricolă în forță de muncă industrială, amintim distanța între domiciliu și locul exploatării miniere, gradul de dezvoltare a comunicațiilor, situația economică concretă a celor care se angajau în industrie, schimbările survenite în această situație, rolul îngrădirilor și tradițiilor locale etc.

Muncitorii agricoli din imediata apropiere a minelor sau uzinelor metalurgice se adaptau mai ușor noilor condiții pe care le-a pretins munca industrială, pătrunzând mai rapid în diferitele categorii ale muncitorimii miniere sau metalurgice decât populația unor ținuturi mai îndepărtate, cu caracter pur agricol. Activitatea minieră, care avea un trecut multiseclar în Banat, Munții Apuseni sau regiunea minieră Baia Mare, în urma dezvoltării economice și sociale specifice a și transformat în parte masele proletariatului și semiproletariatului agricol, le-a dat mai multă mobilitate, le-a rupt de îngrădirile sătești tradiționale, astfel că aceste mase au pornit cu mai multă ușurință pe calea transformării în muncitori industriali, au fost mai rapid absorbite de industria minieră și metalurgică decât agricultorii din regiunile mai îndepărtate. În același sens a acționat și împrejurarea că regiunile miniere erau rămase mai în urmă ca producție-marfă agricolă, astfel că aici constrângerea extraeconomică a avut o influență mai puternică în direcția îndreptării spre industrie. Procesul de transformare în muncitori a fost înlesnit și de tradițiile și experiența, de durată mai scurtă sau mai lungă, a multor familii — prin părinți sau copii — în domeniul muncii miniere, impulsurile zilnice sau tradițiile facilitând și accelerând astfel apropierea de industrie a mediului nemijlocit sau mai îndepărtat.

Comunele și așezările industriale mai avansate în minerit și metalurgie din cadrul regiunilor miniere și metalurgice amintite înghițeau de-a dreptul populația nevoiașă din satele înconjurătoare. Astfel, într-un singur an, în 1858, în urma construirii uzinei de fier și a avintului activității miniere legate de aceasta, s-au stabilit la Anina 3000 de oameni³, în marea lor majoritate proveniți din populația satelor românești din împrejurimi. Trebuie amintit și faptul că în Munții Apuseni, de pildă la sfârșitul deceniului al șaselea al veacului, găsim cca. 3300 proprietari minieri care lucrau singuri sau împreună cu cițiva muncitori micile lor terenuri miniere⁴. În general, în această perioadă baza de existență a unor asemenea întreprinderi nu era distrusă, dar, treptat, ele au început să se ruineze, iar foștii proprietari — dacă venitul minier era în cazul lor preponderent față de cel agricol — își continuau activitatea minieră de obicei ca muncitori salariați, cu atât mai mult cu cât, în marea lor majoritate, făceau parte din categoria țărănească. Aceste elemente însă erau de la început mai apropiate de pătura de muncitori mineri calificați, constituind în parte o sursă nemijlocită de formare a lor. Un proces parțial analog a avut loc în regiunea minieră bănățeană, cu deosebirea că a fost de scurtă durată și s-a desfășurat, în mare, deodată. Aceasta

³ *Földrajzi közlemények*, 1884, vol. XII, fasc. X, p. 426.

⁴ *Kolozsvári Közlöny*, 1860, nr. 55.

se datora faptului că S.T.E.G.-ul, preluând de la tezurariatul montanistic austriac domeniile miniere din regiunea Reșița, a căutat prin orice mijloace să pună mina pe minele aflate încă în proprietatea particulară a unor întreprinzători locali mai mici, „ca astfel, eliminând concurența, să dispună după bunul său plac de muncitori și de produsele miniere”⁵. Proprietarii minieri frustrați de proprietățile lor, mulți dintre ei fiind și aici angajați efectiv în producție, având deci experiență în munca minieră, și-au continuat traiul ca salariați ai S.T.E.G.-ului, de obicei ca muncitori calificați.

Cu cât ne îndepărtăm de centrele miniere și metalurgice, scade puterea lor de atracție, pentru că păturile de săteni constrinși să efectueze muncă salariată își căutau de lucru de obicei în imediata apropiere a domiciliilor lor, la cel mult o zi—două distanță pe jos. Astfel, de exemplu, locuitorii comunelor din Valea Homorodului, în comitatul Odorhei, căutau să se angajeze la mina de cărbune de la Căpeni⁶. Mare parte a muncitorilor de la saline veneau tot din satele înconjurătoare⁷.

Dorința de a scăpa de mizerie și lipsa de lucru puneau însă în mișcare mase tot mai mari, mînau tot mai departe pe locuitorii nevoiași ai satelor. Acest proces de migrație internă, adică afluxul unei părți a populației agricole spre orașe, spre industrie și construcții, s-a desfășurat intens în deceniile de după 1848. În privința aceasta, perioada de care ne ocupăm marchează doar începuturile, deoarece tenacitatea cu care persistau rămășițele feudale în agricultură, lipsa mecanizării diferitelor procese, ca și dezvoltarea lentă a fabricilor din cauza concurenței produselor industriale ale provinciilor ereditare austriece „lega” în bună măsură „de glie” proletariatul agricol. Astfel, muncitorimea salariată liberă din agricultură căuta și găsea înainte de toate în agricultură ocazii de lucru. Față de migrația internă mai veche, din epoca feudalismului — manifestîndu-se sub forma fugii la oraș a iobagilor —, imediat după 1848 constatăm în această privință un adevărat salt calitativ.

Afluxul la orașe și spre unitățile industriale al țăranilor constrinși să efectueze muncă salariată, adică „creșterea populației industriale pe seama celei agricole este un fenomen necesar în orice societate capitalistă”⁸. Pentru ca producția capitalistă să se poată dezvolta, capitalul variabil trebuie să crească în industrie și să scadă în agricultură⁹. În cazul de față, creșterea capitalului variabil era marcată de creșterea numărului muncitorilor industriali, ca și a ansamblului populației comerciale și industriale. În Transilvania, creșterea capitalului variabil era asigurată aproape cu exclusivitate de masele țărănești din momentul eliberării de sub jurisdicția feudală, iar această sursă era în necontenită lărgire, datorită diferențierii țăranimii. Aceasta o dovedesc schimbările ce au avut loc în cursul deceniilor al șaselea și al șaptelea ale secolului al XIX-lea în repartizarea pămîntului — principalul mijloc de producție în agricultură — între diferitele categorii de gospodării țărănești. Dacă pînă la 1848 majoritatea gospodăriilor țărănești era formată din proprietăți de 5—10 iugăre, în anul 1870 nu mai puțin de 60% din gospodării aveau pămînt sub 5 iugăre. În condițiile de atunci ale cultivării pămîntului, acest teren era insuficient pentru existența unei familii, astfel că unii membri de familie erau constrinși să presteze muncă salariată¹⁰. Masele de muncitori salariați erau îngroșate însă mai ales de proletarii agricoli lipsiți sau pe cale de a fi lipsiți de pămînt. La sfîrșitul celui de-al șaptelea deceniu, aceștia erau în număr de aproape un milion, formînd 65,5%, deci aproape 2/3 din totalul populației agricole. Examinarea stratificării populației agricole arată că pe ansamblul agriculturii Transilvaniei preponderenți erau zilerii, reprezentînd 39,9% din totalul populației agricole, față de argați, a căror proporție era de 26,5% din total.

⁵ *Országos Levéltár*, Budapesta, Pres. din Timișoara, 1857, nr. 3038.

⁶ Barabás Endre, *Udvarhely vármegye közigazdasági leírása*, Budapesta, 1904, p. 56.

⁷ Arh. Stat. Cluj, Arh. M.t., doc. nr. 2565/1850, 3373/1850.

⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. III, București, 1955, p. 511.

⁹ *Idem*, p. 551—552.

¹⁰ Kovács József, *Adatok az 1848 utáni Erdélyi tőkés mezőgazdaságáról*, București, 1957, p. 217.

Aceștia din urmă reprezentau un tip de muncitori agricoli exclusiv salariați. Situația lor era mai îngrădită, lucrau pe bază de contracte încheiate pe perioade mai îndelungate. Pătura de zileri constituia însă o sursă mai mobilă de proveniență agricolă, cu existența neasigurată, angajată îndeosebi în munci agricole sezoniere. Nevoia de brațe în munca agricolă nu era însă uniformă, eliberându-se de fiecare dată, prin expirarea contractului, o masă mare de brațe de muncă, nevoită să se angajeze și în munci salariate neagricole pentru a se întreține. În acest fel se desfășoară tot mai larg așa-numita migrație a brațelor de muncă.

Repartizarea populației agricole din Transilvania în anul 1870

Comitat, scaun, district	Populația agrară	Argați angajați cu anul	Zileri	Procentajul	
				arga- ților	zileri- lor
				față de popu- lația agrară	
Comitatul Alba Inferioară	72 519	27 356	20 050	34,4	25,2
„ Alba Superioară	22 095	4 744	4 858	21,0	21,9
„ Arad	98 422	23 778	26 936	24,1	27,3
„ Bihor	180 697	44 671	53 990	24,7	29,9
„ Caraș	108 007	47 044	18 486	43,5	19,0
„ Crasna	22 932	4 137	8 178	18,0	35,6
„ Cojocna	62 679	17 569	18 353	28,0	29,4
„ Dăbîca	48 999	12 379	11 875	25,2	24,2
„ Hunedoara	67 149	26 824	5 217	39,9	7,1
„ Maramureș	75 884	14 026	25 879	18,4	34,2
„ Satu-Mare	22 251	5 484	10 274	24,7	16,1
„ Solnocul de Mijloc	38 090	7 269	11 176	19,0	29,3
„ Solnocul Interior	70 586	32 411	7 498	45,9	10,6
„ Timiș	117 997	34 340	30 554	29,1	25,8
„ Tîrnava	38 394	8 338	10 162	21,8	26,4
„ Turda	52 480	10 868	18 697	20,5	35,6
„ Zărand	26 220	3 774	1 793	14,3	6,8
Scaunul Arieș	9 524	1 338	4 432	14,0	46,6
„ Cincu-Mare	7 012	538	1 366	7,6	21,0
„ Ciuc	38 744	5 465	10 347	14,1	26,7
Scaunul Mediaș	13 107	2 641	3 532	20,1	26,9
„ Miercurea	5 435	370	720	6,8	13,2
„ Mureș	41 492	5 371	10 035	12,9	24,1
„ Orăștie	7 023	1 491	2 071	21,2	29,4
„ Odorhei	39 062	7 959	11 615	20,3	29,9
„ Rupea	10 961	3 256	1 359	29,7	12,3
„ Sebeș	5 889	1 309	1 949	22,2	33,1
„ Sibiu	23 313	6 534	6 228	28,0	26,7
„ Sighișoara	14 049	2 786	3 493	19,8	24,8
„ Trei Scaune	50 464	8 108	21 425	16,6	42,2
Districtul Brașov	17 746	3 767	4 928	21,2	27,7
„ Bistrița	8 155	2 162	1 510	26,5	18,5
„ Chiochiș	14 592	965	1 333	6,6	9,0
„ Făgăraș	26 783	3 959	7 391	14,8	27,5
„ Năsăud	21 765	10 340	1 535	47,4	7,0
„ Nocrich	4 104	1 182	530	28,8	12,9
Regiunea grănicerească	18 398	7 992	1 552	41,2	8,0
Total	1 511 019	401 573	289 435	25,5	39,0

Însemnătatea migrației în masă a țărănimii nevoiașe în continuă creștere se manifestă pe mai multe planuri atît pe tărîm economic, cît și social și politic. Înainte de orice, trebuie să subliniem însă faptul că țărani care-și părăseau satele — fie definitiv, fie provizoriu și fie aceasta cu oricît de multe suferințe — au devenit promotori ai dezvoltării capitaliste generale. Strămutîndu-se la orașe sau în așezările industriale, angajîndu-se la lucru, ei formau sursa cea mai importantă de brațe de muncă pentru industrie, devenind firește și promotori indispensabili ai mineritului și metalurgiei.

În lipsă de date nu putem stabili cu exactitate din care părți ale Transilvaniei au provenit grupuri mai mari de muncitori migratori angajați în minerit și metalurgie. Cert este că — după cum arată și tabelul anexat — în toate zonele Transilvaniei trăiau masive pături de zileri, din cele 37 unități administrative în 24 această formă de migrare liberă a proletariatului agricol fiind chiar predominantă. Ceea ce însă putem stabili este că acești muncitori se recrutau în primul rînd din comitatele răsăritene și de miază-noapte ale Transilvaniei, unde ritmul dezvoltării capitaliste a agriculturii a rămas în urmă față de dezvoltarea capitalistă mai rapidă a regiunilor apusene și centrale și unde, în consecință, nevoia de muncitori salariați era mai mare. În legătură cu aceasta, o descriere economică a comitatului Mureș arată următoarele: „Migrația se manifestă în faptul că din cauza insuficienței atît cantitative cît și calitative a pămîntului arabil necesar existenței — datorită sporului natural al familiilor —, fiii acestui comitat sînt nevoiți să caute în afara locurilor natale spațiu pentru munca lor fizică sau intelectuală. Elementele muncii fizice pleacă în județele vecine ca meșteșugari, plugari, zileri sau argați, sau merg și mai departe, pînă își găsesc existență, și acolo încearcă să se stabilească”¹¹. Un domeniu de „stabilire” îl constituia mineritul proaspăt început pe Valea Jiului, care a exercitat de altfel chiar înainte de 1867 o mare atracție¹². Aici veneau locuitorii din părțile Bălanului, din Sîndomic, Roșia Montană, Lăpușul Romănesc, Zlatna, Baia de Arieș, apoi din părțile Hațegului, Ruscăi Montane, Luetei, Băiței, Reșiței, din Baia-Sprie, Abrud¹³. Regiunile miniere din împrejurimile Băii Mari erau în general teritorii în care se adunau de asemenea oameni ai muncii din diferite părți¹⁴. Mulți dintre muncitorii centrelor miniere și metalurgice bănățene sînt originari din regiuni îndepărtate ale Transilvaniei, „angrenați în exploatarea minelor de fier de aici”¹⁵. În regiunea Zlatnei, la începutul deceniului al șaptelea, „se manifestă un spor însemnat de muncitori față de anii anteriori. Cauza acestui spor trebuie s-o căutăm în muncitorii aduși din regiuni îndepărtate — arăta un izvor contemporan¹⁶. Despre creșterea efectivului de mineri la Săcărîmb se scria de asemenea că aici vin muncitorii nu numai din cele mai îndepărtate colțuri ale Transilvaniei, ci și din Banat¹⁷. Toate acestea arată că dezvoltarea capitalistă mai rapidă a agriculturii în regiunile apusene nu excludea aportul surplusului de brațe de muncă de aici — de altfel, mult mai mare decît în alte părți — la sporirea numerică a muncitorimii industriale și, în cadrul ei, a numărului muncitorimii miniere și metalurgice.

¹¹ Barabás Endre, *Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely közigazdasági leirása*, Budapesta, 1907, p. 136.

¹² M. Tóth-Gáspár, *Condițiile de muncă și de viață ale minerilor din Valea Jiului și luptele lor greviste pînă la sfîrșitul sec. XIX*, în *ActaMN*, I, 1964, p. 262.

¹³ Lévay Lajos, *Petrozsény települése*, Odorhei, 1929, p. 16.

¹⁴ E. Csetri, *Muncitorii din regiunea Baia Mare în timpul revoluției din 1848—1849*, în *Studii și referate privind istoria României*, partea a III-a, București, 1954, p. 1109.

¹⁵ Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, Budapesta, 1883—1885, vol. II, partea II, p. 185.

¹⁶ Friedmann Bernát, *Hazai bányászatunk nemzetgazdasági és statisztikai szempontból*. Budapesta, 1866, p. 55.

¹⁷ Knöpfler Vilmos, *Ertekezés Nagyágról, földtani, bányászati és természetrajzi tekintetben*, în *A magyar orvosok és természetvizsgálók Kolozsvárt tartott 5-ik nagy-gyűlésének munkálatai*, Cluj, 1845, p. 76.

În lipsa datelor corespunzătoare, putem face încercări de asemenea foarte nesigure pentru a stabili proporția în care forța de muncă migratorie a participat la creșterea populației orașelor și în general a așezărilor industriale, a comunelor miniere, proporție care marchează în mod brut mărimea și sensul migrației interne și, totodată, dezvoltarea numerică a muncitorimii. Nu încap însă îndoială că, pe lângă un număr restrîns de meșteșugari, intelectuali și angajați administrativi, marea majoritate a populației strămutate la orașe s-a recrutat din rîndurile celor plecați de la țară, cu atît mai mult cu cît preponderența stabilirii țaranilor la orașe era un fenomen general. Ca urmare a acestui fapt — luînd în considerare și sporul natural al orașenilor — populația orașelor din Transilvania a crescut între 1857 și 1869—70 cu 22,3%¹⁸. Din punctul nostru de vedere prezintă importanță faptul că populația orașelor sau așezărilor industriale apărute prin activitatea minieră și metalurgică crește mult mai rapid decît în general populația orașenească. Astfel, între 1857 și 1869—70, populația orașului Baia Mare a crescut cu 27,9%, populația din Ocna Sibiului a sporit cu 22,7%¹⁹. Între 1849 și 1871, populația Reșiței a crescut cu 127,3%²⁰, cea a Aninei, între 1846 și 1854, cu 144,3%²¹.

Din cele expuse reiese că unul din simptomele cele mai caracteristice ale deceniilor de după 1848 îl constituie și în Transilvania creșterea rapidă a orașelor existente și apariția unei serii de centre industriale. Dezvoltarea acestora din urmă era în general în cea mai strînsă legătură cu creșterea numărului muncitorimii miniere și metalurgice, avînd ca sursă principală forța de muncă de proveniență țărănească română.

Trecerea sărăcimii de la țară în domeniul industrial nu a avut însă loc de pe o zi pe alta. Formarea muncitorilor ați și cu experiență în munca salariată a trecut prin mai multe faze și trepte „de tranziție”. A fost un proces destul de anevoios și de durată: forța de muncă de tip agricol a ajuns la munca industrială, transformîndu-se apoi în forță de muncă industrială permanentă — această din urmă fază constituie o problemă-cheie în formarea cadrelor de muncitori²² —, acomodîndu-se noilor condiții ale muncii industriale; mai departe, debarasîndu-se de mentalitatea provenită din situația sa anterioară, prin treptele de muncitor sezonier — ziler — muncitor auxiliar — muncitor instruit, a ajuns la categoria de muncitor calificat.

Țăranii ajunși într-un mediu industrial au trebuit în mod necesar, în condițiile vremii, să treacă prin aceste faze de dezvoltare spre condiția de muncitor. Bineînțeles că nici acest proces nu a fost rectiliniu, lipsit de obstacole; el trebuia să se acomodeze, conform naturii relațiilor de producție capitaliste, cerințelor imprevizibile ale nevoii de brațe de muncă, fapt care a influențat direct nu numai situația numerică a muncitorimii formate, ci și situația celor aflați pe diferite trepte „de tranziție”. În consecință, rezultatele transformării tipului țărănesc de forță de muncă în forță de muncă industrială erau foarte inegale, deseori intervenînd opriri și regrese. Acestea, la rîndul lor, au dus nu numai la o oscilație a efectivului muncitorimii industriale, ci au influențat și dezvoltarea conștiinței sale, gradul de maturitate politică la care a ajuns.

Țăranii acceptau la început munci agricole pentru a-și completa resursele de trai, însă subordonat îndeletnicirilor principale, întrucît efectuau aceste activități numai în repaosurile dintre muncile agricole sezoniere. „Poporul poate împăca îndeletnicirile agricole cu mineritul”²³ — arăta un economist al vremii. Astfel, munca în industrie ajunge treptat pe prim plan și precumpănitoare, devine treptat principalul mijloc de existență. Și în acest caz, însă se întîmpla adeseori

¹⁸ *Statisztikai és nemzetgazdasági közlemények*, vol. VII, p. 148—150.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Gh. Molin, *Monografia orașului, uzinelor și domeniilor*, Reșița, 1926, p. 13.

²¹ Hantken Miksa, *Magyarország szentelepei és szénbányászata*, Budapesta, 1878, p. 54—56.

²² L. M. Ivanov, *Despre formarea proletariatului industrial în Rusia*, în *Probleme de istorie*, nr. 4/1958, p. 85.

²³ Barabás Endre, *Űdvarhely vármegye közigazdasági leirása*, p. 45.

ca muncitorii aflați pe această treaptă de dezvoltare să se întoarcă cu prima ocazie la agricultură. În cazul lor, în schimb, mai ales munca minieră constituie îndeletnicirea principală, iar munca în agricultură e o completare a veniturilor²⁴. Pentru nevoiașii satelor, calea spre această treaptă de dezvoltare o marcau formele de trecere ale muncilor agricole în industrie — cele din industria construcțiilor, de la construcțiile rutiere și de căi ferate, de sistematizare a apelor, exploatarea forestiere etc. — deci ocaziile de lucru aflate într-un anumit sens la mijloc între munca agricolă și cea industrială, dar mai apropiate de cea agricolă. Pe această cale de a deveni proletari adevărați, în funcție de condițiile concrete date sărăcimea satelor a ajuns mai mult sau mai puțin departe. O parte din ea s-a împotmolit în cadrul formelor de trecere, la mijlocul căii între industrie și agricultură, devenind o grupare muncitorească oscilantă între aceste două ramuri principale de producție. „Poporul practică mizeritul mai mult ca o ocupație accesorie, sursa principală de câștig fiind când agricultura, când alte îndeletniciri”²⁵ — se notează de către un contemporan. O altă parte a celor porniți pe calea de a deveni muncitori industriali, odată cu restrângerea sau sistarea posibilităților de lucru amintite, a fost nevoită să se reîntoarcă la agricultură. Dincolo de aceste împrejurări, reîntoarcerea lor a fost influențată și de tradițiile țărănești, de dragostea sau setea pentru pământ, ca și de necesitățile de brațe de muncă în agricultură, la muncile de vară.

Ruperea totală de sat a proletarilor sau semiproletarilor de proveniență țărănească din industria minieră și metalurgică nu a avut loc dintr-odată, ci chiar ca un proces deosebit de lent și anevoios, ceea ce constituie și în deceniile următoare o trăsătură caracteristică a maselor necalificate ale muncitorimii miniere și metalurgice din Transilvania. Principalul obstacol al îndepărtării lor de sat rezida, înainte de toate, în situația lor economică, ei posedând gospodării mărunte de câteva iugăre, fapt care îi lega și atunci când au părăsit efectiv rîndurile țărânimii propriu-zise și au pornit pe calea transformării în muncitori industriali. Bineînțeles că și printre aceștia existau mai multe pături, mai mult sau mai puțin îndepărtate de sat — în funcție de măsura în care s-au rupt de pământ —, de tradițiile modului rustic de trai și de mentalitatea satului. Astfel, ele erau mai apropiate fie de muncitorul industrial, fie de țăran, nu numai ca situație socială, ci și în privința conștiinței. Aceștia formau tipurile de tranziție care nu mai erau țărani și încă nu erau muncitori, erau țărani și muncitori în aceeași persoană, pe jumătate agricultori, pe jumătate muncitori industriali, oscilînd între sat și oraș. „În așezările miniere mai mici, muncitorii sînt totodată, în mare parte, agricultori care se pot ocupa numai pe timp de iarnă de munca minieră”²⁶ — se arată într-o descriere contemporană. În multe cazuri, angajarea în industrie urmarea salvarea sau mărirea gospodăriei de câteva iugăre, grevată de datorii. „O modalitate deja intens practică de migrație este plecarea unei părți a producătorilor agricoli în special pe timp de iarnă ca muncitori la o întreprindere industrială, sub motivul de a-și apăra sau a-și spori mica avere de acasă. Așadar, îndată ce lasă din mîini coarnea plugului, își caută de lucru pînă le pot apuca din nou, pentru ca și în perioada destinată odihnei să-și vîndă pe bani mărunți liniștea și să-și asigure cît mai mult, sieși și urmașilor, pămîntul”²⁷. Mizeritul era unul din principalele terenuri de activitate ale acestei „munci sezoniere”, efectuate în intervalele dintre muncile agricole. Cităm următoarele în legătură cu aceasta: „Am spus că muncitorul odorheian se caracterizează prin capacitatea de a fi econom și prin însușirea de a putea pune de acord munca minieră cu agricultura. Capul de familie, împreună cu fiul său cel mai mare sau cel mai apt pentru munca minieră, intră în slujbă, iar după o lună de muncă sîrguincioasă cere un împrumut din casa Bruderladen; de obicei

²⁴ Cf. *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában*, Budapesta, 1963, vol. II, p. 428 și urm.

²⁵ Friedmann Bernát, *op. cit.*, p. 54—55.

²⁶ Matlekovits Sándor, *Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota*, Budapesta, 1898, vol. VII, p. 159.

²⁷ Barabás Endre, *op. cit.*, p. 56.

fie în timpul târgului pe țară, pentru a-și umple golurile economice, fie la expirarea vreunei cambii mai împovăraătoare când, plătind cambia, își plătește datoriile la casa de ajutor muncitoresc, la primirea salariilor...²⁸

Și acei muncitori-țărani a căror muncă avea mai mult un caracter industrial au rămas în bună parte locuitori la țară, plecând numai la lucru în așezările miniere sau la orașe, ori stabilindu-se în comunele învecinate acestora. Astfel, mulți țărani din comitatul Odorhei, pentru a-și apăra mica lor avere, se angajau pentru muncile de iarnă la minele de cărbune de pământ din Petroșeni, Lupeni și Vulcan. Ei încercau un an-doi să-și salveze „gospodăria”; în cele din urmă însă abandonau încercările deșarte și se stabileau în vecinătatea unităților industriale amintite²⁹. Și aceia însă care s-au strămutat la orașe sau în centrele industriale își abandonau locurile de muncă minieră cu ocazia muncilor agricole sezoniere, întorcându-se la sate pentru a efectua în propriile lor gospodării cele mai urgente lucrări agricole de vară. În cazurile în care erau împiedecați să o facă, căutau prin acțiuni comune să obțină lăsarea lor înapoi în sat. Astfel, la salinele de la Ocna Mureșului, în cursul deceniului al șaselea s-au desfășurat numeroase acțiuni pentru satisfacerea unor cereri de această natură. De pildă muncitorii aduși de la Ocna Dejului au declarat că „dacă nu vor fi lăsați acasă pe rînd, cite unul, pentru aranjarea treburilor lor, vor pleca cu toții împreună”³⁰. Muncitorii veniți de la Turda au cerut să fie schimbați, pe motiv că „acasă mica lor gospodărie a rămas nelucrată”³¹. Mai mulți dintre ei au și plecat din Ocna Mureșului, declarînd că „se vor întoarce numai dacă li se promite concediu pentru muncile de cîmp”³². Este semnificativ că administrația salinei, în rapoartele ei trimise forurilor montanistice superioare, în interesul asigurării continuității producției, lua poziție pentru îndeplinirea acestor revendicări și căuta să ajungă la un acord cu muncitorii de care nu se putea lipsi. La aceasta se referă, între altele, raportul din 10 mai 1851, în care administrația amintește că în vederea preîntîmpinării tulburărilor a aprobat concedii de cite 8 zile. Totodată roagă organele montanistice superioare să aprobe atare măsuri „pentru cei veniți de la alte saline, fiindcă altfel nu vor putea fi reținuți”³³.

Muncitorii salariați de proveniență țărănească — în lipsă de cunoștințe profesionale — puteau fi angajați la început numai la munci auxiliare în industria minieră și metalurgică, unde existau numeroase posibilități și, pornind de la această bază, ajungeau mai mult sau mai puțin departe în procesul de transformare în muncitori industriali moderni. De regulă, treapta de muncitor auxiliar era urmată de aceea de ajutor de muncitor și apoi de muncitor instruit. De aici, ei se ridicau treptat în rîndul muncitorilor calificați, devenind astfel, în cele din urmă, din țărani de odinioară, proletari industriali calificați.

Toate acestea au avut drept consecință faptul că proletariatul agricol, cea mai importantă rezervă a muncitorimii industriale, prin situația sa nu putea fi o sursă socială directă a muncitorimii industriale calificate și, implicit, nici a muncitorimii calificate din industria minieră și metalurgică. Prin locul ocupat în producția industrială, prin salarizarea lor mai modernă, prin legăturile cu muncitorii calificați, precum și datorită altor factori, a devenit însă posibilă și apariția conștiinței de clasă a acestor categorii de muncitori. Astfel, încă înainte de a ajunge pe treapta de muncitori calificați, ei puteau în fond, pe perioade uneori mai scurte, alteori mai lungi și în general în ce privește păturile lor devenite ereditare, să se transforme în muncitori salariați în accepțiunea modernă a cuvîntului³⁴. În acest caz ei nu mai sînt un izvor de formare, ci o rezervă a detașamentelor constituite ale muncitorimii industriale³⁵.

²⁸ Hoffman Géza, *A Székelyföld kincsei*, Baraolt, 1909, p. 16.

²⁹ Barabás Endre, *op. cit.*, p. 56.

³⁰ Arh. Stat Cluj. Arh. M.T. doc. nr. 2160/1850.

³¹ *Ibidem*, doc. nr. 1873/1855.

³² *Ibidem*, doc. nr. 2960/1851.

³³ *Ibidem*, doc. nr. 2160/1851.

³⁴ Cf. V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 527 și urm.

³⁵ L. M. Ivanov, *op. cit.*, p. 95.

Pe lângă răspîndirea limitată a formelor de activitate industrială care au premers și pregătit fabricile și întreprinderile capitaliste, precum și pe lângă direcția specifică a revoluției industriale, procesul de formare a muncitorilor calificați era frînat de lipsa de școli profesionale miniere și metalurgice în Transilvania. Dispozițiile emise pentru întreprinderile miniere ale tezaurariatului căutau să rezolve această lipsă, cerînd în repetate rînduri încadrarea unor mineri tineri pe lângă cei mai în vîrstă și cu mai multă experiență³⁶. Identificarea minereurilor, recunoașterea condițiilor de așezare a zăcămintelor, diferitele deprinderi în extracție, mînuirea uneltelor și mașinilor, apărarea împotriva pericolelor permanente și mai ales a celor instantanee etc. cereau minerului simț de răspundere, calificare și toate acestea trebuiau însușite. Despre metodele de „instruire” practicate în acest sens la Baia Sprie se arată: „Tînărul miner își continuă munca uniformă și obișnuită pînă cînd și-a îmbogățit într-atîta cunoștințele despre felurile minereurilor încît poate recunoaște minereul în diferite roci; dacă a ajuns aici, el intră de regulă în mină, la vîrsta de 18 sau 20 de ani; și atunci însă, pentru a-și desăvîrși practica, trebuie să se ocupe, ca »Hundstössel«, de transportul rocilor fărîmițate în ocnă. Această îndeletnicire și-o continuă pînă cînd cunoștințele sale ajung la un atare grad încît devine în stare să efectueze și spargerea rocilor cu ajutorul pulberii. Aici începe, propriu-zis, viața minerului”³⁷.

În Banat, muncitorii furnaliști începători trebuiau, după ce o vreme s-au ocupat de însușirea cunoștințelor de specialitate, să dea un examen în fața funcționarilor specialiști și numai în caz de reușită erau angajați ca muncitori calificați permanenți³⁸.

În urma celor relatate se poate spune că și în anii de după 1848 sursa cea mai importantă de brațe de muncă în industria minieră și metalurgică a Transilvaniei era proletariatul și semiproletariatul agricol. Detașamentul de bază al muncitorilor permanenți și calificați — al cărui proces de formare constituie unul din principalele indicii ale formării proletariatului industrial din epoca capitalistă — nu era însă constituit din muncitorii-țărani recent intrați în aceste domenii de muncă, ci din aceia care încă înainte de 1848, ca muncitori salariați, dobîndiseră o anumită consistență numerică³⁹. Prin originea sa, această pătură a muncitorimii este legată timp îndelungat de țărănime, se alimentează și crește în primul rînd din mediul ei. Deosebirea hotărîtoare însă o constituie faptul că muncitorii care formau detașamentul de bază al industriei miniere și metalurgice s-au îndepărtat cu totul de pămînt, în contrast cu țărani deveniți mai tîrziu muncitori și legați încă într-o anumită măsură de agricultură.

Condițiile istorice și economice ale dezvoltării industriei miniere și metalurgice au adus însă cu sine faptul că muncitorimea permanentă calificată avea de obicei casă cu grădină sau o bucată de pămînt în colonia minieră sau metalurgică respectivă. Se pune astfel întrebarea: ce rol a avut această formă de proprietate în viața muncitorilor, care a fost influența sa asupra poziției lor de clasă și a conștiinței lor?

Putem stabili că în general această formă de proprietate nu era încetățenită numai la minerii din Transilvania, ci era răspîndită în întreaga Europă centrală și răsăriteană⁴⁰. Minerii își construiau căsuțele pentru a-și asigura stabilitate sieși și familiei, locuință în eventualitatea șomajului sau a prigoanei din partea patronilor în caz de participare la greve și mișcări muncitorești. Întreținerea grădinii

³⁶ *Bányászati és Kohászati Lapok*, 1934, p. 155.

³⁷ *Vasárnapi Újság*, 1864, p. 505.

³⁸ *Bányászati és Kohászati Lapok*, 1934, p. 155.

³⁹ Lackó Miklós, *Ipari munkásságunk összetételének alakulása 1867—1949*, Budapest, 1965, p. 22 și urm.

⁴⁰ O. Sklanikova, *A munkásosztály életmódjának és kulturájának tanulmányozása a Csehszlovák Köztársaságban*, în *Ethnographia*, 1956, p. 3.

sau procurarea unui petec de pământ unde să fie crescute păsări de curte se făcea cu intenția de a-și completa mijloacele de subzistență, pentru care salariul obișnuit nu era îndestulător și în multe cazuri procurarea alimnetelor era îngreunată și de distanțele la care se afla piața; dar voiau să-și asigure strictul necesar și pentru eventualitatea unor piedici în angajare sau în caz de șomaj.

Patronii sprijineau în general aceste tendințe, dându-și seama de însemnătatea economică și psihologică a unor asemenea proprietăți personale. De aceea, ei înșiși cumpărau pământuri în apropierea minei sau a uzinei metalurgice, dându-le în arendă minerilor pe parcele mărunte, menținându-și însă dreptul de proprietate și dreptul de a le răscumpăra. Pentru pământurile primite, muncitorii plăteau o sumă redusă sau le aveau chiar gratuit, în schimb erau obligați ca pentru salariile prevăzute în contract să-și pună forța de muncă la dispoziția uzinei. Asemenea cazuri întâlnim de pildă la Ocna Mureșului, în vederea formării unei pături stabile de muncitori, legați de saline. În sensul contractului încheiat cu oficiul de sare, arendașul primește un teren de 450 stinjeni pătrați; în schimb se obligă să muncească permanent și exclusiv la producția de sare, fără să poată cere altă muncă. Pentru terenul primit, muncitorul plătește la casa oficiului 1 florin. Este obligat să-și construiască o colibă care este însă privită ca bun mobil. Salina îi acordă pentru executarea construcției un împrumut de 150—200 florini pe care-l va restitui în curs de 8 ani, în rate sau prin rețineri din salariu. Întreaga întreținere, impozitele, taxele etc. le va achita arendașul. Contractul prevede totodată că muncitorul este obligat să muncească pentru salariul fixat de oficiu. Contractul trebuie denunțat cu 6 luni înainte, dar oficiul poate face concedieri imediate pentru abateri anume prevăzute. În acest caz, coliba poate fi vândută numai unui muncitor din salină care-i va prelua obligațiunile; o pot moșteni, la fel, tot numai muncitori de la salină⁴¹.

Tipul de muncitor miner și metalurgist permanent, calificat, avînd în posesiune casă și grădină, era răspîndit în Transilvania. În legătură cu aceasta, într-un raport se arată că cca. 9/10 din populație, aproximativ 24 000 oameni din orașele miniere bănățene, constau din muncitori mineri „care mai toți dispun de casă și o mică grădină”⁴². Muncitorii țineau, firește, la casele și grădinile care contribuiau la mijloacele lor de subzistență. Ei manifestau o vie opoziție față de orice încercare de a îngrădi sau a le lua acest drept. Un exemplu îl constituie mișcarea inițiată în anul 1857 de minerii din Steierdorf împotriva proiectului S.T.E.G.-ului de a construi noi locuințe pe pământurile lor pentru muncitorii care urmau să fie colonizați⁴³.

Conform datelor ce ne stau la dispoziție, în majoritatea cazurilor venitul gospodăriilor de muncitori mineri și metalurgiști nu ajungea la nivelul celui rezultat din munca salariată, era mult mai mic decît acesta și slujea exclusiv satisfacerii nevoilor gospodăriilor miniere⁴⁴. Astfel, proprietatea agricolă a muncitorilor mineri și metalurgiști salariați, ca și producția ei, aveau un caracter strict auxiliar și nu influențau poziția lor de clasă. Temeiul existenței acestei categorii îl constituia salariul primit.

LUDOVIC VAJDA

⁴¹ Arh. Stat. Cluj, Arh. M. T., doc. nr. 5332/1856.

⁴² Arh. Stat. Lugoj, Fond. Arh. comitatului Caraș, nr. 421/1848.

⁴³ *Országos Levéltár*, Budapesta, Fond. din Timișoara, 1857, fasc. 13—217, nr. 17—323.

⁴⁴ *Ibidem*.

ZUR ENTSTEHUNG DER LOHNARBEITERSCHAFT IM BERGBAU UND IN DER METALLINDUSTRIE SIEBENBÜRGENS ZWISCHEN 1848—1867

(Zusammenfassung)

Der Artikel, der nur den ersten Teil des zur Erörterung stehenden Problems behandelt, bildet Teile eines Kapitels aus einer Monographie. Es wird die Rolle des Landproletariats in der Entwicklung der Berg- und Metallarbeiterschaft untersucht. Es wird festgestellt, dass die Hauptquelle zur Rekrutierung von Arbeitskräften für Bergbau und Metallindustrie auch nach 1848 die armen Bauern blieben. Es folgt ein Überblick über die Faktoren ökonomischer und anderer Art, die einen ausschlaggebenden Einfluss auf die Haltung dieser Gesellschaftschicht hatten, indem sie ihren sozialen Aufstieg zu Industriearbeitern, teils förderten, teils hemmten.

Weiters wird die Umwandlung der bäuerlichen in industrielle Arbeitskräfte beschrieben, u.zw. jene Formen und Stufen des Übergangs, die bei Gelegenheitsarbeiten beginnen und bis zum Stande des gelernten Arbeiters führen. Wie aus der Prüfung der Unterlagen hervorgeht, sind die Ergebnisse dieser Umwandlung sehr ungleich und häufig mit Stillstand und Rückschritt gepaart. Dieses führt wiederum nicht nur zu Schwankungen in der Zahl der Industriearbeiter, sondern beeinflusst auch die Entwicklung ihres Klassenbewusstseins und den Grad der von ihnen erreichten politischen Reife.

Der Verfasser folgert, dass das Landproletariat, die hauptsächliche Reserve für Industriearbeiter, infolge seiner Stellung nicht eine direkte soziale Quelle für die gelernten Arbeitskräfte im Bergbau und in der Metallindustrie sein konnte. Jedoch wurde durch ihren Platz in der Produktion, durch die modernere Form der Entlohnung, durch die Beziehungen zu gelernten Arbeitern, sowie durch andere Faktoren ein subjektives Erwecken des Klassenbewusstseins auch bei dieser Kategorie von Arbeitskräften möglich. So konnten sie, was ihre bereits erblich gewordenen Schichten im allgemeinen betrifft, Lohnarbeiter im modernen Sinne des Wortes werden, noch ehe sie die Stufe des gelernten Arbeiters erreicht hatten. In diesem Falle sind sie nun nicht mehr der Ausgangspunkt, sondern eine Reserve für die bereits festgefügteten Gruppen der Industriearbeiter.